

направляти у військові частини. Це, повторюю, ще тільки схема, яку належить і коригувати, і, можливо, в чомусь змінювати і, звичайно, наповнювати реальним змістом.

Від редакції:

Питання свободи совісті у Збройних Силах і впровадження там інституту • військових священиків є, як бачимо, дуже складним. Міжнародна науково-практична конференція "Армія і духовність: свобода совісті та віровизнання" (Київ, 1995 р.), де виступали старші офіцери й капелани збройних сил багатьох держав, а також представники Міжнародної асоціації військових християнських товариств, засвідчила: наша соціально-політична та економічна реальність поки що не дуже стикається із західними зразками. Однак Україна продовжує пошук прийнятної моделі духовної опіки над своїми громадянами-військовослужбовцями. До речі, нещодавно створено Братство військовослужбовців-християн України, а Київ готується прийняти представницьку міжнародну конференцію "Християнська любов і військовий обов'язок".

ПРАВО НА АЛЬТЕРНАТИВНУ (НЕВІЙСЬКОВУ) СЛУЖБУ В УКРАЇНІ

Право на альтернативну (невійськову) службу для осіб, які з огляду на свої релігійні (а в деяких західних країнах - ще й етичні та філософські) переконання не можуть брати в руки зброю, невід'ємний елемент демократичного правового суспільства. Значущість реалізації цього права була усвідомлена свого часу навіть більшовиками, які 4 січня 1919 р. оприлюднили декрет "Про звільнення від військової повинності з релігійних переконань". Цей декрет, котрий надавав особам, що не можуть за своїми переконаннями брати участь у військовій службі, право заміни цієї служби санітарною "головно - у заразних шпиталях" за рішенням народного суду, був одним з елементів радянської політики залучення на свій бік визнавачів релігій, які утискалися царатом.

Пізніше, однак, це право було обмежене, декрет застосовувався лише до осіб, які належали до релігійних спільнот, відомих своїми антимілітаристськими настроями ще до 1917 р. Суди відмовляли у праві на альтернативну службу й тим особам, які служили в царському війську. Партійна і військова верхівка однозначно вважала декрет шкідливим.

20 червня 1920 р. на засіданні пленуму ЦК КП(б)У командуючий збройними силами України і Криму М. Фрунзе запропонував доповнити тези про антирелігійну пропаганду таким пунктом: "У зв'язку з масовим поширенням сектантства на Україні і створюваною цим загрозою обороноздатності республіки визнати необхідним: не звільняти сектантів від військової служби".

Зрештою в серпні 1926 р. декрет було скасовано. Радянське законодавство в подальшому не знало права на заміну військової служби альтернативною, і ще напередодні й під час горбачовських реформ лише в Україні десятки юнаків з сімей свідків Єгови, адвентистів-реформістів тощо притягалися до кримінальної відповідальності за статтею 72 КК УРСР. Причому оскільки зазначена стаття передбачала відповідальність не за відмову від військового обов'язку, а за "ухилення від чергового призову на дійсну військову службу", деякі віруючі відбували покарання двічі, а то й тричі, стаючи тим самим в очах держави "рецидивістами".

Євангельські християни-баптисти і п'ятидесятники фільтрувалися ще на стадії військкоматів і потрапляли до будбатів, де їм вдавалося нести службу, не беручи до рук зброї і не складаючи військової присяги. Закон України "Про свободу совісті та релігійні організації" (квітень 1991 р.) нарешті передбачив можливість "заміни виконання одного обов'язку іншим з мотивів переконань". Згодом у Конституції 1996 р. було зафіксовано, що "у разі, якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, виконання цього обов'язку має бути замінене альтернативною (невійськовою)

службою".

12 грудня 1991 р. було ухвалено Закон "Про альтернативну (невійськову) службу", який визначив організаційно-правові основи реалізації цього права. Згідно із законом таке право мають "при наявності істинних релігійних переконань громадяни України, які належать до діючих згідно з законодавством релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю та служби у збройних силах". Строк альтернативної служби перевищує строк дійсної служби вдвічі.

Якщо звернутися до світової практики, то можна побачити, що, по-перше, у міжнародних угодах йдеться не просто про відмову від військової служби з релігійних переконань, а про відмову з огляду на сумління особи, тобто на її моральні, філософські, етичні й навіть політичні (як, наприклад, у Данії) переконання.

Право на відмову від військової служби з міркувань власної совісті, що ґрунтуються не тільки на релігійних переконаннях, надається громадянам ФРН, Франції, Данії, Італії, Нідерландів, Норвегії, Португалії, Іспанії, Словаччини, Чехії, Угорщини, Фінляндії, Швеції, Польщі, Австрії.

По-друге, українське законодавство, як уже зазначалося, встановлює строк альтернативної служби вдвічі більший, ніж строк військової служби. Деякими експертами це витрактовується як порушення засадничого принципу, зафіксованого, зокрема, в документі Копенгагенської наради з питань безпеки і співробітництва в Європі (1990 р.), згідно з яким форми альтернативної служби не матимуть характеру якогось покарання. Загалом у країнах Європи альтернативна служба є довшою за військову в Німеччині (на 3 місяці), Португалії (на місяць), Норвегії, Іспанії (4 місяці), Чехії, Латвії, Польщі (6 місяців), Угорщині (10 місяців). У Франції, Литві, Естонії, Молдові, Словаччині, як і в Україні, цей строк удвічі довший. Лише в Італії, Данії, Швеції та Нідерландах строки альтернативної і військової служби однакові.

Альтернативну службу громадяни України проходять у галузях соціального забезпечення, охорони здоров'я, охорони навколишнього середовища, житлово-комунального і сільського господарства. Перелік цих галузей, підприємств, установ і організацій затверджено постановою № 360 Кабінету Міністрів України від 30 червня 1992 р.

Як конкретно можна скористатися правом на невійськову службу? Насамперед, громадяни повинні звернутися до комісії у справах альтернативної служби за місцем проживання з мотивованою заявою, починаючи з часу взяття на військовий облік (але не пізніше як за 6 місяців до початку призову). Комісія розглядає цю заяву у двомісячний строк у присутності заявника. До складу комісій входять і священнослужителі, які мають змогу пересвідчитися в наявності у призовника релігійних переконань.

Постановою Кабміну України №360 затверджено й перелік діючих у країні релігійних організацій, віровчення яких не допускає користування зброєю та служби у збройних силах. До цього переліку входять адвентисти-реформісти, адвентисти сьомого дня, євангельські християни, євангельські християни-баптисти, покутники, свідки Єгови, християни віри євангельської та християни євангельської віри (п'ятидесятники), а також харизмати.

Рішення про проходження громадянином альтернативної служби приймається комісією за наявності в нього щирих релігійних переконань і видається заявникові. Про це повідомляється відповідний військкомат.

Громадянин не може ухилитися від проходження альтернативної служби незалежно від її умов і характеру. Службу проходять, як правило, за місцем проживання або в місцевості, звідки можна щоденно повертатися додому. В іншому випадку громадянину, який проходить альтернативну службу, надається гуртожиток.

Важливим є також і те, що альтернативна служба не може бути пов'язаною з виконанням організаційно-розпорядчих, адміністративно-господарчих обов'язків, працею за сумісництвом або з підприємництвом. Альтернативна служба переривається або достроково припиняється, якщо громадянин сам бажає піти на військову службу, якщо його визнають непридатним для подальшого проходження служби або якщо він отримує право на відстрочку в передбачених законодавством випадках.

Якщо ж громадянин порушує трудову дисципліну, з ним може бути розірвано трудовий договір, і тоді він підлягає призову на дійсну військову службу. Але, як правило, віруючі несуть невійськову службу доволі сумлінно. З часу впровадження альтернативної служби в Україні правом на неї скористалися не більше 5 тисяч осіб. Експерти вважають, що в разі обмеження права на відмову від військової служби виключно релігійними міркуваннями питома вага "альтернативників" у масі призовного контингенту лишатиметься дуже незначною.

М.ЗАКОВИЧ

зав. кафедрою Українського педагогічного університету

А.КОЛОДНИЙ

заст. директора Інституту філософії НАН України

РЕЛІГІЙНА ТА РЕЛІГІЄЗНАВЧА ОСВІТА В УКРАЇНІ

В Україні в наш час система релігієзнавчої освіти лише складається. Вона будується на засадах гуманізму, толерантності і дотримання принципів свободи совісті. В державних навчальних закладах викладається курс академічного релігієзнавства. Навчальні заклади, засновані на приватній основі, мають право вибору щодо вивчення релігієзнавчих курсів. Але вони, як і державні, повинні забезпечувати рівень релігієзнавчої освіти у відповідності з державними стандартами.

Оскільки вивчення релігії чіпає багато делікатних проблем не лише правового, а й світоглядно-виховного характеру, то навколо питань змісту і організації релігієзнавчої освіти нині точаться палкі дискусії. Скажімо, дискутується питання того, як узгодити програмові знання, визначені державним стандартом освіти, і власні погляди на релігію студента, який належить до того чи іншого віросповідання. На нашу думку, шкільне чи вузівське релігієзнавство не повинне виконувати функції узгодження поглядів на релігію представників різних конфесій або ж молоді з релігійною і нерелігійною орієнтацією. Основна мета вивчення релігієзнавства - дати молоді повний обсяг наукових, об'єктивно виважених знань про релігію, прилучати її до духовних цінностей народу. Академічне релігієзнавство покликане з наукових позицій розглядати релігію в контексті світової культури, розкривати її сутність, місце і роль в суспільстві. Такий підхід відповідає вимогам Конституції України, її принципам про відокремлення церкви від держави і школи від церкви, сприяє соціальній згоді у суспільстві.

Демократизація нашого суспільства відкрила сприятливі можливості для організації релігійної освіти в Україні. Якщо в тоталітарну добу в Україні діяла всього одна православна духовна семінарія в Одесі, то нині маємо вже 86 духовних навчальних закладів різних конфесій.

Останнім часом в засобах масової інформації, листах в державні органи все частіше порушується питання введення в школах Закону Божого, а у вузах, як обов'язкових, певних богословських дисциплін. Подекуди керівництво освітянських установ, ігноруючи принцип світськості освіти, закріплений в Україні її Конституцією і чинним законодавством, самочинно ввело викладання релігійних курсів, залучивши до цього непідготовлених до педагогічної роботи служителів культу, різних проповідників.

Міністерством освіти України встановлено, що в ряді державних шкіл мають місце факти самочинного запровадження Закону Божого або Катехізису, чим порушується Конституція, зокрема принцип світського характеру державної освіти. Крім того, серед церковного керівництва поширена думка, що в школах повинно вик-